

INLEIDING

Voor u ligt een verantwoording voor de wijziging van de kapbedekking van molen De Lelie in Puttershoek. Deze verantwoording maakt deel uit van een restauratieplan, waarin werkzaamheden aan de kap, wieken en het staartwerk zijn voorzien. Met het uitvoeren van deze werkzaamheden tracht de eigenaar van de molen, Stichting Molens Hoeksche Waard, een algehele slag te maken in het onderhoud van de molen nu deze 35 jaar geleden voor het laatst grootschalig is gerestaureerd. Daardoor creëert men de mogelijkheid de molen in de komende decennia met reguliere onderhoudsgelden te kunnen onderhouden.

Tijdens de laatste grote restauratie in 1987 is de kap van de molen gedekt met riet. Thans verkeert dit riet in dusdanige staat dat regelmatig lekkage optreedt en vernieuwing noodzakelijk is. Daar deze bedekking niet refereert aan een recentere historische periode in het verleden van de molen is de optie besproken om terug te keren naar een houten kapbedekking die historisch correcter zou zijn.

Om tot een weloverwogen keuze te komen is onderzoek noodzakelijk. In deze verantwoording zal daarom uiteen worden gezet welke soorten kapbedekking de molen in het verleden heeft gekend en welke (monumentale) waarden elke soort vertegenwoordigd. Daardoor kan een weloverwogen keuze worden gemaakt die recht doet aan de historie van de molen en de identiteit die de molen vertegenwoordigd.

TIJDLIJN

De historie van de molen is op het gebied van de kapbedekking onder te verdelen in vijf tijdsperiodes. Elke periode vertegenwoordigd een bepaalde soort kapbedekking of wijziging daaraan en kan gezien worden als 'kantelpunt'. Deze perioden overlappen andere tijdperioden, bijvoorbeeld als het om kleurstelling gaat of wijzigingen in de directe omgeving van de molen. Uitgangspunt is om uiteindelijk een periode te verkiezen die het beste overeenkomt met de meest dominante tijdsperiode die de molen thans in algemene zin vertegenwoordigd. Hier komen we in de conclusie op terug.

Periode 1836-1900

De Lelie is in 1836 gebouwd uit de ruime beurs van Cornelis van Holst Sr. Van Holst zette voor zijn tijd een moderne stenen grondmolen neer die ontwerptechnisch voldeed aan de toen heersende bouwstijl: het neoclassicisme. De molen werd ruim opgezet, kreeg 24 meter spanwijdte, grote ramen en deuren en maar liefst drie paar maalstenen. Van het prille uiterlijk van De Lelie is niets bekend omdat hiervan (nog) geen schilderijen of afbeeldingen bekend zijn. Bekend is wel dat naburige poldermolens in de 19^e eeuw veelvuldig werden voorzien van kapbedekkingen van potdakselwerk of eikenhouten schaliën. Aan het einde van die eeuw was dit zonder uitzondering vervangen in riet. Het is daarom aannemelijk dat een dure korenmolen als De Lelie ook was voorzien van een houten kapbedekking. Omdat hiervoor (nog) geen bewijs bestaat leggen we deze mogelijkheid terzijde.

Periode 1900-1938

De oudste afbeelding van de molen dateert uit ca. 1897 en verbeeld de molen met molenaarsgezin Berkhouwer en hun personeel. De molen verkeert dan in een niet al te beste staat van onderhoud. De kap toont glad en gedrongen. Van riet is dan geen sprake omdat dit de kap meer volume zou geven. Dat ontbreekt volkomen. De matige kwaliteit van de foto maakt beoordeling van het materiaal lastig. Vermoedelijk is de kap hier bedekt met geteerd zeildoek of asfaltpapier. Deze uitvoering blijft zichtbaar tot 1938.

Afb.1

De molen omstreeks 1897. De kap is glad en gedrongen van vorm. Voor een rieten kap ontbreekt het volume.

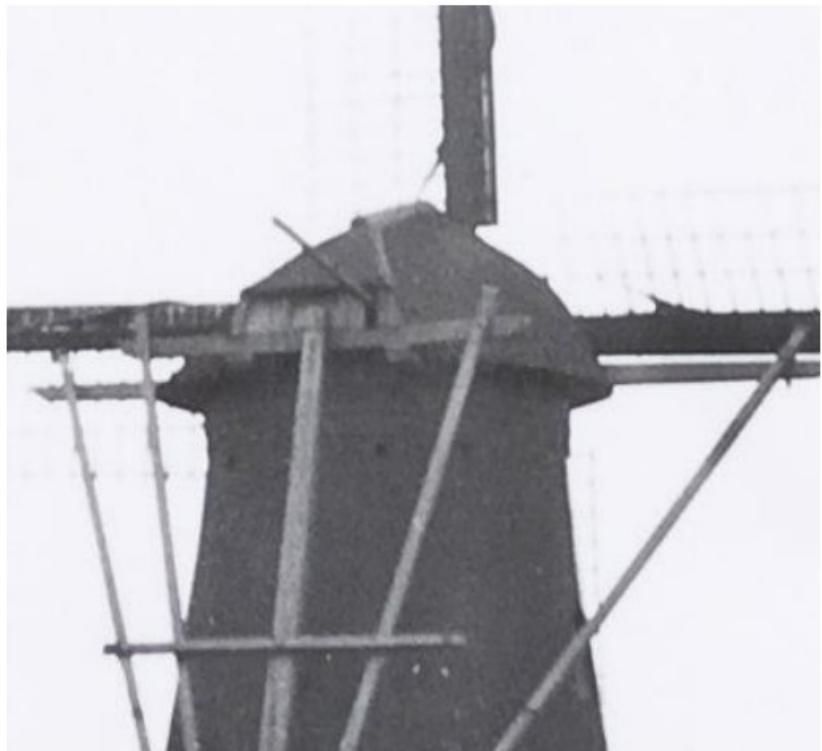
Foto collectie SMHW

Afb.2

Uitsnede van een afbeelding uit medio 1936. De kap is glad van vorm. De dunne kapbedekking manifesteert zich duidelijk bij het achterkeuvelens.

Foto collectie Ver. De Hollandsche Molen

Periode 1938-1955

In 1938 meldt Vereniging De Hollandsche Molen in hun jaarboekje dat de eigenaar van de molen in Puttershoek van de *'sloopingsplannen'* afziet en de molen voorzien heeft van een nieuwe kap. Uit dezelfde periode dateren afbeeldingen waarop de kapbedekking is gewijzigd. De gladde bedekking heeft plaats gemaakt voor een gepotdekselde kap die ter conservering is bestreken met koolteer. De kap krijgt hierdoor weer een aardige aanblik wat het uiterlijk van de molen ten goede komt.

Periode 1955-1987

Na tien jaar stilstand en verval komt de molen in 1955 in handen van de gemeente Puttershoek. De molen is er dan slecht aan toe en moet dringend worden gerestaureerd. Molenmaker Dirkse uit het nabijgelegen Mijnsheerenland gaat tussen 1955 en 1957 voortvarend aan de slag. Vrijwel de volledige kap wordt vernieuwd en ook de bedekking wijzigt van soort. Opnieuw krijgt de kap een gladde bedekking, deze keer bedekt met bitumen. De rest van de molen krijgt ook een 'make-over' die tegemoet komt aan de esthetische wensen van die tijd. Van een passende 'werkjas' is dan in de verste verte geen sprake meer. De molen moet vooral mooi zijn (zie afb. 4)

Periode 1987-heden

Na een aantal decennia van wisselend onderhoud komt de molen eind jaren '70 opnieuw in verval. De restauratie laat zo'n tien jaar op zich wachten, met alle gevolgen van dien. In het restauratiebestek van 1977 (opgesteld door de toenmalige RACM) wordt naast het overige werk ook weer gewag gemaakt van de kapbedekking. Dit dient i.v.m. groot herstel aan de kap vervangen te worden. Ditmaal valt de keuze op terugkeer van het potdekselwerk dat tot 1955 aanwezig was. Om onbekende reden maakt men echter de draai naar het aanbrengen van riet. Volgens het restauratieverslag baseerde men deze keuze op een oude afbeelding en het feit dat de kapvorm naar een dergelijke bedekking zou verwijzen. In 1987 is de keus een feit: de gerestaureerde kap gaat weer terug op de romp, mét riet. In de periode 1987-heden heeft de eigenaar van de molen het rietdek steeds onderhouden. Nu deze aan het eind van de levensduur is komt opnieuw de vraag of behoud wenselijk is.

Afb.3

Uitsnede van een afbeelding uit medio 1939. De kap is gekleed met gepotdekselde houten delen. De verse koolteer glimt in de zon. De fraaie lijnen van de kap komen goed tot uiting.

Foto collectie Ver. De Hollandsche Molen

Afb.4

Afbeelding van de officiële opening van de molen in 1957, na de restauratie. De kap heeft weer een gladde houten bekleding met bitumen. Het uiterlijk van de molen is drastisch gewijzigd.

Foto collectie SMHW

WAARDESTELLING

Om een weloverwogen keuze te maken in de soort kapbedekking worden hieronder de varianten nader beoordeeld.

Kapbedekking met naadloze houten delen (periode 1900-1938 en 1955-1987)

De 'gladde' kapbedekking met houten delen en dakbedekking beslaat de grootste periode in de historie van de molen, zo'n 70 jaar (32 jaar en 38 jaar). Op de meeste historische afbeeldingen van de molen is deze kapbedekking aanwezig. In het verleden werd de gladde houten bekleding bedekt met geteerd zeildoek of asfaltpapier. Later werd dit bitumen of rubberoid dat niet meer jaarlijks behoefde te worden geteerd.

Kapbedekking met potdekselwerk (periode 1938-1955)

Deze kapbedekking is een relatief korte periode aanwezig geweest van 17 jaar. In de regio kwam deze bedekking meer voor. Opvallend is dat zowel de kappen van de molens in Puttershoek als het naburige 's-Gravendeel pas in de loop van de 20^e eeuw zijn gepotdekseld. Beide molens waren voorheen met een gladde houten kap uitgevoerd.

Kapbedekking met riet (periode 1987-heden)

In 1987 is gekozen voor een kapbedekking met riet. De argumentatie was gebrekkig en niet gestoeld op voldoende bewijs. Rieten kappen komen in de regio echter wel voor en het is niet uitgesloten dat De Lelie in de 19e eeuw een dergelijke kapbedekking heeft gehad. Hier zijn echter geen bewijzen voor. De huidige kapbedekking is 37 jaar oud en beslaat daarmee de op één na grootste periode van een kapbedekking.

Afb.5

Uitsnede van een afbeelding uit medio 1987. De gerestaureerde kap is teruggeplaatst en voorzien van riet. De kap oogt 'vol' en lijkt ietwat uit verhouding t.o.v. de romp.

Foto collectie Ver. De Hollandsche Molen

CONCLUSIE

In de voorgaande paragrafen is uiteengezet welke ontwikkeling de kapbedekking van De Lelie in de afgelopen eeuw heeft doorgemaakt. Opvallend is de diversiteit in de verschillende vormen en de variërende levensduur. Zoals eerder beschreven is een keuze voor een soort kapbedekking niet enkel te baseren op de 'leeftijd' van een eerdere bedekking. Het hangt in sterke mate af van keuzes die men maakt op het gebied van kleurstelling, detaillering en de directe omgeving van de molen. Deze zaken houden immers verband met elkaar. Voor De Lelie is in de afgelopen tien jaar de keuze gemaakt de molen stapsgewijs terug te brengen naar een specifieke tijdsperiode. Dit duidt men ook wel aan als een 'ijkperiode'. Doorgaans kiest men bij molens voor de jaren waarin de molen voor het laatst als werktuig in bedrijf was.

Bij De Lelie speelt hierin met name het stoomverleden een rol. In 1902 is het voorkomen van de molen namelijk veranderd door de bouw van een machinekamer tegen de molen voor een hulpstoomaandrijving. Dit maakt de molen thans tamelijk uniek.

Daarnaast is de molenaarswoning in 1936 na een brand van vorm gewijzigd. Omwille van het 'ensemble' (molen + machinekamer + molenaarswoning) is het wenselijk een tijdsperiode te respecteren die bij de voorgenoemde drie elementen past. Voor De Lelie is dat de periode 1920-1930. Deze periode omvat de eindtijd van de stoomaandrijving, de molenaarswoning in verbouwde staat en de periode dat de molen nog op fatsoenlijke wijze in bedrijf was. In deze setting vertelt de molen het beste zijn verhaal en komen de monumentale waarden tot hun recht.

Om deze periode te benadrukken is in 2018 de kleurstelling van de molen gewijzigd naar het palet zoals dit in de voorgenoemde periode aanwezig was. In aanvulling daarop zijn originele emaille reclameborden teruggebracht en is in 2023 het door houtrot aangetaste kruirad vervangen door een nieuw exemplaar volgens correct ontwerp. Met het vervangen van de oude rietbedekking door een houten variant sluit ook de kap van de molen weer aan bij het gewenste beeld. Gezien de voorgaande analyse is een kapbedekking met gladde houten delen het meeste op zijn plaats.